

Kopasz Edina

A belgiumi magyar diaszpóra szervezetei a XX. században

20th c. organisations of the Hungarian diaspora in Belgium

The Hungarian Social Committee in Belgium (HSCB) was created in 1934 and its organization in Brussels has founded the Hungarian House in 1936. HSCB oversaw all the the cultural sport and social organisations in Belgium. The Communist political takeover resulted in changes in the lives of the Hungarians in Belgium too. Hungarians arriving from the mother country started the Hungarian Movement of Independence (HMI) – with a strong anti-communist programme which from the start was in conflict with HSCB. Thanks to the fugitives arriving after the defeat of the 1956 revolution the life in the movement intensified: new organizations were founded which eventually gained influence in 'traditional' Belgian institutions, e.g. at universities.

A diaszpóra kifejezés használata az elmúlt évtizedekben robbanásszerűen terjedt el a közéletben, ami jelentéstartalmának olyan fokú bővüléséhez vezetett, hogy némely tudósok szerint már-már alkalmazhatatlan fogalommá vált.¹ A diaszpóra-kutatás viszont ennek köszönhetően reneszánszát éli, és más tudományterületek is új elemzési szempontokkal gazdagodtak.² A belgiumi magyarok szervezeteinek történettudományi megközelítésű kutatásánál a diaszpóra fogalom alkalmazása olyan okokat, motivációkat és összefüggéseket segített feltárni, amelyek új megvilágításba helyezték ezen szerveződések jelentőségét. Írásomban először azzal a kérdéssel foglalkozom, milyen alapon tekinthető diaszpórának a Belgiumba érkező magyar csoportok a XX. században, és mely elemzési szempontok alkalmazhatóak a szervezetek tanulmányozásánál. Majd a különböző migrációs hullámok nyomán haladva áttekintem mindazokat a körülményeket és motivációkat, amelyek a szervezetek megalakulásához vezettek és meghatározták jellegüket, sajátosságaikat.

A belgiumi magyarok csoportjai mint diaszpóra

A belgiumi magyarokat diaszpóráként emlegetve felmerül a kérdés, hogy igazán mit nevezünk diaszpórának? A diaszpóra-kutatás alapkérdése a mai

napig megosztja a tudományos életet, a kutatók ugyanis különböző mértékben szűkítik vagy tágítják a fogalom jelentéskörét, más és más jellemzőket nevezve meg a diaszpórák meghatározóiként.

A korai diaszpóra-nézeteket a zsidó paradigma uralta, amely olyannyira meghatározta az elméletalkotást, hogy már nem csupán a fogalom illusztrálására, hanem definiálására is szolgált szótári meghatározásokban.³ Más népcsoportok kutatásánál viszont megmutatkozott, hogy a zsidó archetípus szolgálhat a diskurzus nem normatív kiindulópontjaként⁴, de a diaszpóra fogalom további elméleti megalapozást igényel.⁵ Az új nézőpontok megjelenése megfigyelhető például Gabriel Sheffernél is, aki elutasítva a zsidó paradigma egyeduralmát rámutatott, hogy a fogalom már a zsidóság előtt is alkalmazható volt különböző népcsoportokra.⁶ Az új diaszpóra-szemlélet másik úttörője, John Armstrong a cári Oroszország német és zsidó közösségeit tanulmányozva és néhány más történelmi példára is hivatkozva, mobilizált és proletár diaszpórákat különböztetett meg, és kiemelte azok jelentőségét a társadalmakban: „a diaszpóra valami többet jelent, mint mondjuk, valamely másodlagos jegyek alapján megkülönböztetett emberek összessége, mint például az összes wisconsini skót nevű ember... A mobilizált diaszpóra évszázadokon át egy külön társadalmat vagy kvázi-társadalmat képezett egy nagyobb társadalomban”⁷.

A diaszpórák tanulmányozásában mérföldkőnek számított William Safran definíciós kísérlete. Ez elindított egy olyan kutatási tendenciát, amely nagy jelentőséget tulajdonít a hazával fenntartott kapcsolatoknak, és a haza tradícióival kapcsolatban kinyilvánított azonosság-élménynek. A haza a diaszpóra számára az a távoli, vágyott és olykor enigmatikus hely, amelyből a diaszpóra fizikailag kiszakadt. A befogadó ország válhat ott-honná a diaszpóra számára, de soha nem tekinti hazának.⁸ Robin Cohen emellett úgy jellemzi a diaszpórákat, mint amelyek valahol a nemzetállamok és az „utazó kultúrák” között helyezkednek el, mégpedig úgy, hogy fizikai valójukban a nemzetállamban tartózkodnak, de asztrális vagy spirituális valójukban utaznak a nemzetállamok közötti tér-idő zónában.⁹ Az

³ Brubaker 2005. 2. p.

⁴ Clifford, James: *Diasporas. Cultural Anthropology* 3. (1994) 306. p.

⁵ idézi Brubaker 2005. 4. p.

⁶ Anteby-Yemini, Lisa and Berthomière, William: *Diaspora: A Look Back on a Concept*. 263. p. In URL: <http://bcfrj.revues.org/docannexe312.html> (2009.03.15)

⁷ idézi Brubaker 2005. 6. p.

⁸ Biczó Gábor: A nemzetközi diaszpóra-kutatás eredményeinek gyakorlati jelentősége a magyar szórványkutatásban. In *Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás*. (Szerk. Balogh Balázs, Bodó Barna, Ilyés Zoltán). Lucidius Kiadó, Budapest. 2007. 17. p.

⁹ idézi Anteby-Yemini, Lisa and Berthomière, William: *Diaspora: A Look Back on a Concept*. 265. p. In URL: <http://bcfrj.revues.org/docannexe312.html> (2009.03.15)

¹ idézi Brubaker, Rogers: The 'diaspora' diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 1. (2005 January) 3. p.

² lásd például Chander, Anupam: *Diaspora bonds. New York University Law Review*. (2001 October) 1005-1099. p.

angolszász diaszpóra kutatásban uralkodó otthonképzet tanulmányozásával Stuart Hall szakított, aki szerint a diaszpóralét a szükségszerű másság és sokféleség elismerésével jár együtt, lényegében sajátos identitás.¹⁰

A diaszpóra kutatásában tehát a mai napig nem alakult ki konszenzus abban az alapkérdésben, hogy mit nevezünk diaszpórának. A számos elmélet és megközelítés viszont rámutat arra, hogy diaszpórának lenni más, többet is jelent, mint elvándorolni, elmenekülni vagy valamilyen egyéb ok miatt a szülőföldtől távol élni. Sajátos érzelmi, tudati állapot és identitás, ahogy arra az említett John Armstrong vagy Stuart Hall is rámutatnak a maguk nézőpontjából.

A nemzetközi tudományos élet kérdésfelvetései a diaszpóra-fogalommal kapcsolatban ösztönözték a kutatókat a kérdéskör magyar vonatkozásainak felkutatására. A diaszpóra hasznos analitikus eszköznek bizonyul a határon túli (a Kárpát-medencei és az azon kívüli) magyarság tanulmányozásánál. A diaszpóra magyar terminológiájában uralkodó fogalmi tisztázatlanságot pedig az a nézet látszik megtörni, miszerint a Kárpát-medencén kívül élő magyarság diaszpórának tekinthető, de a határon túli és Kárpát-medencén belüli magyarság egésze nem tekinthető a mai Magyarország diaszpórájának. Ennek tudományos okai között szerepel, hogy a diaszpóra egyetlen konszenzuálisan elfogadott kritériuma a migráció, amellyel ez a népcsoport nem jellemezhető.¹¹

A belgiumi magyarokra is érvényessé vált a diaszpóra megnevezés morfológiai használata, a magyar szórványkutatásban többé-kevésbé kialakult konszenzus alapján. Ezt a jelenségekért érdemes figyelembe venni ezen népességcsoport intézményrendszerének, kulturális életének, társadalmi szerepének tanulmányozásában is. Gérard Chailand és Jean-Pierre Rageau francia szerzők munkájában megfogalmazott diaszpóra kritériumok rávilágítanak arra, hogy a szervezetek létrejöttében, működésében, a tagok hozzáállásában és a kulturális élet alakulásában a diaszpóra identitása, motivációi is jelentőséggel bírnak. Első pontban egy vallási vagy etnikai csoport kollektív szétszórását említik, amelyet gyakran politikai természetű kataklizma idéz elő. A migráció kritériuma tehát megjelenik, de itt valamilyen negatív előjellel társul. A diaszpórát meghatározza a kollektív emlékezet összetartó ereje is, amely a közös múlt, közös traumák továbbadását szolgálja, tágabb értelemben pedig kulturális örökséget jelent, amely gyakran vallási jellegű. A harmadik jellemző az identitás megőrzésének és az örökség továbbadásának szándéka, amely a hatékony és széles

¹⁰ Biczó 2007. 18. p

¹¹ Sik Endre: Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakoncepció magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról. In *Diskurzusok a vándorlásról* (Szerk. Sik Endre, Tóth Judit) MTA Politikai Tudományok Intézet, Budapest. 2000. 166. p.

körü egyesületi, szervezeti és kommunikációs hálózatok kiépülésével jár együtt. Végül a diaszpóralét egyik legfontosabb kritériumaként a történeti tapasztalatok alapján az időt említik, amely arra utal, hogy megőrzi-e a diaszpóra hosszabb idő elteltével is fennmaradásának vágyát.¹²

A belgiumi magyarok csoportjait a XX. században tehát diaszpóráként emlegeti a magyar tudományosság. A fentebb idézett francia kutatók kritériumai nyomán érvényes, hogy olyan migráns közösség, amely gazdasági vagy politikai okok miatt kényszerült elhagyni hazáját. A közös múlt, a hazaitikus képe összetartó erőként jelenik meg a közösségekben, és feltételezi azt a szándékot, hogy az óhazából hozott kulturális örökséget továbbadja, és kisebbségi csoportként fennmaradjon. Ez a törekvés szervezetek útján is megvalósult, és különböző módon nyilvánult meg a különböző migrációs hullámok tagjainál, mivel „a diaszpóra identitások folyamatosan termelődnek és újratermelődnek, megújulnak, az átalakulás és különbözőség által”.¹³

Belgiumi magyar szervezetek a két világháború között

A mai Belgium és Magyarország között a viszonylag jelentős földrajzi távolság ellenére csaknem ezer esztendő, a Nyugat felé tájékozódó Árpádokkal kezdődő, Luxemburgi Zsigmond magyar királysága óta pedig egyre elevebb kapcsolatrendszer él.¹⁴ A népességmozgások, és a gazdasági kapcsolatok mellett számos dinasztikus kötődés is számba vehető. A XX. században jelentős volt a belga és a magyar keresztény – főleg katolikus – egyházak közötti együttműködés, ami a kivándorló magyarokat is segítette. A belga egyházi vezetők (mint Mercier bíboros vagy Jansen érseki helynök) a két világháború közötti követségi jelentések tanúsága szerint Belgiumban politikailag is a leghatalmasabb faktorok voltak, és közbenjárásukkal sokat javítottak a belgiumi magyarok akkori helyzetén.¹⁵

A belgiumi magyar diaszpóra első jelentős csoportját azok a gyermekek alkották, akik az első világháborút követően létrejövő gyermeksegítő kezdeményezések, úgynevezett nemzetközi gyermekakciók révén érkeztek Belgiumba. Ezeknek a gyerekeknek egy része belga nevelőszülőknél ma-

¹² idézi Fejős Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok”- háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. In *Tanulmányok a diaszpóráról* (Szerk. Kovács Nóra) Gondolat, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 2004. 13-15. p.

¹³ Hall, Stuart: *Cultural identity and diaspora*. 235. p.

In URL: <http://www.lwbooks.co.uk/ReadingRoom/public/IdentityDiaspora.pdf> (2009.03.02)

¹⁴ De Kun, Nicolas: *Onze siècles de relations belgo-hongroises et luxembourgo-hongroises*. Magyar Ház, Bruxelles. 1999.

¹⁵ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL), 22. csomó, K63, 4.Tétel, 4/7, 22/a/1447/1931. 1931.április 2.

radt, vagy felhasználva a kialakult kapcsolatokat, később munkavállalóként telepedett le az országban.

Belgium és Magyarország ellentétes oldalon harcolt az első világháborúban, így eleinte a jótékony kezdeményezéseket is bizalmatlansággal fogadták. A gyermekek érkezésével viszont olyan szemléletváltás ment végbe a belga társadalomban, amely Ravasz László református püspök szavaival élve „Többet tett a nemzetek közötti megértés és jóakaraton terén, mint száz békekongresszus és leszerelési propaganda.”¹⁶ A gyermeküdültetési akciót a katolikus egyház kezdeményezte, még az új államközi kapcsolatok kiépítése előtt, abból a célból, hogy a háború megviselte gyermekek felépülését elősegítsék. Csernoch János bíboros, hercegprímás levélben, majd kiküldött előadók által kereste meg Mercier belga bíborost a gyermekek ügyében, akinek segítőkészségét az a körülmény is befolyásolta, hogy nagy Mária-tisztelő volt, így amikor megtudta, hogy a magyar pénzekben és bélyegeken Mária-képek vannak, tekintélyét és befolyását a Szűz Máriát tisztelő magyarság megsegítésére fordította.¹⁷ Bár már 1919-től kezdve szállítottak vöröskeresztes gyermekvonatok árvákat és családsegítő szempontok alapján kiválasztott magyar gyermekeket Belgiumba, adatok csak 1923-tól állnak rendelkezésre, ezek alapján 1930-ig összesen 21 542 gyermek vendégeskedett belga nevelőszülőknél.¹⁸ A belga-magyar együttműködésről tanúskodnak a gyermekakciót koordináló szervezetek is, mint a Belgiumi Magyar Gyermeknyaraltatási Bizottság (Comité Belgie en Secours aux Enfants de la Hongrie), ennek magyarországi partnere a Magyar Bizottság Mészáros János érseki helynök irányításával, és a turnhouti Magyar Gyermek Titkársága (Secreteriaat der Hongaarse Kinderen), valamint a Dessain kanonok, érseki titkár szervezése nyomán megalakuló Belgische Kinderhuisvesting en Plaatsin elnevezésű iroda Limbourg környékén.¹⁹ Az utolsó gyermekvonat 1927. július 7-én indult Budapestről, az akció jelentőségét viszont még sokáig érezték a magyarok.²⁰

A belgiumi magyarság második nagyobb csoportját a gyermekek után érkező munkások alkották, akik hasznát vették a magyarokról kialakult rendkívül előnyös képnek és a gyermekakció nyomán létrejött kapcsolatoknak. A Horthy-korszak idején, a magyarországi munkanélküliségre tekintettel a Magyar Királyi Külügyminisztérium tárgyalásokat folytatott magyar munkások

¹⁶ Ravasz László: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest. 1992. 224. p.

¹⁷ Borovi József: *A belgiumi magyar katolikusok lelkigondozásának története*. Szent István Társulat, Budapest. 2002. 17. p.

¹⁸ Hermán M. János: Gyermekmentés Belgiumban (1923—1930). *Korunk* 12. (1998 december) 120. p.

¹⁹ idézi Borovi 2002. 256-270. p.

²⁰ Borovi 2002. 18. p.

foglalkoztatásáról a francia és belga hatóságokkal.²¹ A háború sújtotta Európa újjáépítéséhez rengeteg munkás kéz szükségeltetett, és a magyar munkaerő is keresett volt.²² Így kerültek magyarok a tubizei selyemgyárba, a limburgi bányákba, csatornaépítésekhez Halba, Charleroi-ba, Antwerpenbe, Buysinghenbe és még számos helyre. A kivándorlás ezen szakaszának az 1931-es gazdasági válság vetett véget, mivel ekkor több belga vállalat zárta be kapuit, és megszűntek a világiállítást körüli teendők is, melyek 80-100 ezer embernek adtak munkát.²³ A magyar mesterek, munkások egy része viszont olyan népszerűségnek és megbecsülésnek örvendett, hogy a válság ellenére meg tudta tartani munkáját, és a krízis enyhülése után újabb magyarok is érkeztek Belgiumba.

A második csoporthoz kapcsolódik a belgiumi magyar diaszpóra harmadik forrása, azok a fiatal nők, akik szintén munkavállalás céljával érkeztek, és egyedülállóként találták meg a helyüket, főleg háztartási alkalmazotti munkakörben. A belgiumi magyar lányok ügyét P.Kipper Károly magyar és P. Fallon Valér belga atya karolta fel. Eleinte a lányok elhelyezkedését a Népes Családok Ligája (Ligue des Familles Nombreuses) segítette, amelynek feladatkörét később a Hivatalos Belgiumi Magyar Leány-Iroda vette át Bezsilla Margit vezetésével, emellett hasonló feladatokat látott el a brüsszeli Foyer du Sacré-Coeur vezetése alatt működő Euvre de Servantes Catholiques, ahol Hayas Marica tevékenykedett. A leányok különböző társadalmi osztályokhoz tartoztak, és eltérő volt a műveltségi szintjük is, de szinte mindannyiuknak igényük volt a művelődésre, és a közösségi életre. Az iroda a magyarok által is lakott városokban leányotthonokat létesített, amelyek előadásain olykor még a belga királyi család tagjai is tapsoltak a magyar leányoknak.²⁴

Bebecslések alapján a magyarok száma ekkor 6000 főre tehető.²⁵ A szervezetek a belgiumi magyar diaszpóra életében is fontos eszközeivé váltak az önmeghatározásnak az idegen kultúra keretei között, emellett az elhagyott otthonhoz való kötődés, az iránti vágyódás kifejeződései is. Az egyén számára viszonyítási pontot és a közösségbe való tartozás tudatát adják, „erős várai egy-egy külföldi országban élő magyarságnak.”²⁶

²¹ Szántó Miklós: *Magyarok a nagyvilágban*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1970. 101-103. p.

²² „Nagyvállalatok képviselői és megbízottai sokszor már megérkezésükkor, az állomásokon szerződtették őket, különösen a szakembereket. A szakszervezeti és a hatósági munkaközvetítők nem egyszer négy-öt különböző vállalatnál is ajánlottak állást, mégpedig olyan magas bérekkel, hogy szinte nehéz volt az ajánlatok között választani. Egyes vállalatok személyzetük és alkalmazottaik kiegészítése végett a legelőnyösebb szerződésekkel fordultak a magyar kormányhoz, hogy nagyobb számú magyar munkaerőhöz jussanak.” *Belgiumi magyar könyv*. Magyar Szociális Misszió, Brüsszel. 1934. 47. p.

²³ MOL, K71, 1931, I/4, 624, 20138/28

²⁴ *Belgiumi magyar könyv* 1934. 55-56. p.

²⁵ *Belgiumi magyar könyv* 1934. 49. p.

²⁶ *Belgiumi magyar könyv* 1934. 69. p.

A vallás ebben az időszakban is előnyösen befolyásolta a szervezeti és kommunikációs hálózatok kiépülését. A két világháború között jelentős számban jöttek létre keresztény orientációjú szervezetek. Ezeket a külképviselet is támogatta, mivel a követségi jelentések szerint egyre több kommunista agitátor²⁷ és propaganda jelent meg főleg a bányamunkások körében,²⁸ a keresztény jellegű szociális szervezetek munkáját pedig a külképviselet hasznos eszköznek találta az ilyen szervezkedések elleni fellépésben.²⁹ A jelentésekben kommunistaként emlegetett erők működésének ellensúlyozásához a követség a belgiumi magyarok helyzetének alapos megismerését is fontosnak tartotta.³⁰ Az ebből a célból készült helyzetértékelések és jelentések révén képet kaphatunk arról, mely szervezkedések élvezték a magyar állam támogatását. Sok esetben megemlítenek problémás eseteket is, amiből következtethetünk a korabeli magyarországi kormányzat által gyanakvással fogadott kezdeményezésekre. Teljes áttekintést a szervezeti életéről a hivatkozott dokumentumok alapján nem kapunk, de segítségükkel megismerhető néhány olyan tendencia, amelyek jellemzik a két világháború közti belgiumi magyar szervezeti életet.

Az első magyar szervezetek között, a gyermekakció és a lányokat érintő szervezkedéseken kívül megemlíthető a Beller György premontrei rendi atya által alapított Keresztény Magyar Bányászok Egyesülete Winterschlagban, és a P.Horváth Sándor atya nevéhez köthető eysdeni Római Katolikus Férfiszövetség. A magyar munkások számos esetben csatlakoztak belga szervezetekhez is, mint például a Centrale Syndicate Regionale des Mineurs du Limburg bányászegyesülethez Limburg környékén.³¹ Beller György és P. Horváth Sándor a magyar követség munkáját diplomáciai tevékenységgel is segítették, tehát már az első kezdeményezéseknél is megfigyelhető a keresztény orientációjú szervezetek és a hivatalos magyar

²⁷ A magyar királyi követ jelentésében megjegyzi, hogy mivel Franciaországban a Tardieu-kormány szigorúbb ellenőrzés alá helyezte a kommunistákat, onnan a magyar kommunisták Belgiumba vándoroltak, és Brüsszel kezd szervezkedésük gócpontjává kifejlődni, ahol egyre nagyobb aktivitást fejtenek ki (végül megjegyzi, hogy mindezt az olasz nagykövet megfigyelései is alátámasztják). MOL, K71, 1931-I/4-624, Alapszám 20138/28

²⁸ „Belgiumban azonban még egy ténnyel kell számolni. Belgium kis területén különböző államok kémszervezetei nagyon hálás munkaterületet találnak, mert itt sok olyan dologról lehet értesülést nyerni, melyek egybeüttl vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyobb nehézségek árán szerezhetők be.” Melléklet a 144/1931. res. sz. jel. hez. (Brüsszel). MOL, 11. csomó, 1931, I/4 tétel

²⁹ Dr. Hedry István követ jelentésében felhívja a figyelmet arra, hogy Belgiumban a kormány tradicionális liberalizmusa következtében épp ebben az időben tartózkodott a legtöbb, véleménye szerint extrémista elveket valló egyén. idézi Borovi 2002. 36. p.

³⁰ A Külügyminisztérium megbízásából Logojda Mária missziós nővér mérte fel a belgiumi magyarok helyzetét 1930-ban, de dr. Korbuly Albert újságíró, szerkesztő helyzetképe és a követség által készített jelentések is betekintést nyújtanak a belgiumi magyarok szervezeti életébe. Borovi 2002. 37-49. p.

³¹ Borovi 2002. 25-30. p.

külképviselet szoros kapcsolata, ami a Belgiumi Magyar Szociális Bizottsággal való együttműködésben volt a leglátványosabb.

A Belgiumi Magyar Szociális Bizottság³²(továbbiakban BMSZB) 1934-ben alakult azzal a céllal, hogy „a belgiumi magyarokat minden gazdasági, karitatív, kulturális, szociális, vallási ügyben támogassa”³³, és koordinálja a szociális gondozást. Ez a szervezet a követséggel való szoros kapcsolata miatt szimbolikusan az összes belgiumi magyar szervezet fölött állt. A BMSZB-t az első hivatalos belgiumi magyar lelkész, dr. Szántó Antal hívta életre, és csúciszervezete lett az 1935-ben alakult brüsszeli, antwerpeni, genti, majd charleroi-liége-i és a monsi szociális bizottságoknak is. Alapító tagjai dr. Szántó Antal, Vandervoort Erward winterschlagi katolikus lelképásztor, Bezilla Margit és Kuttner Erzsébet szociális nővérek voltak. A szervezeti célok elérése érdekében hozta létre a brüsszeli szervezet a Magyar Házat 1936-ban, amelynek épületét kibérelték, és a kulturális valamint a szellemi élet központjaként működött. Megalakulását gr. Woracziczky Olivér volt követ is támogatta a hivatalos magyar külképviselet nevében.³⁴

A BMSZB kapcsolatát a belgiumi magyar szervezetekkel mutatja, hogy a Magyarok Világszövetsége³⁵ is rajta keresztül tartott fenn kapcsolatot az egyesületekkel. A szervezetek alapítását be kellett jelenteni a követségnek és a Magyarok Világszövetségének, amelyek azután bekérték az alapszabályokat, a tisztikar és a tagok névsorát tartalmazó listákat. Mind a követség, mind a Világszövetség azután a BMSZB ellenőrzése alá rendelte őket. A követség álláspontja szerint ez a szervezet, mint gyűjtő intézmény hivatott összefogni, ellenőrizni és irányítani a többi egyesületet.³⁶ Ezen ok-

³² *Belgiumi magyar könyv* 1934-1937.

³³ *Belgiumi magyar könyv* 1935. 23. p.

³⁴ Érdemes megjegyezni, hogy a „Belgiumi Magyar Szociális Bizottság vezetése és a bruxellesi Magyar Kir. Követség védelme és felügyelete alatt áll”-t. *Belgiumi magyar könyv* 1937. 29. p.

³⁵ A Magyarok Világszövetsége 1938-ban alakult társadalmi szervezet, amelynek célja, hogy támogasson „minden olyan munkát, amely arra irányul, hogy a külföldön élő magyarok között a magyar nyelvet és kultúrát megőrizze és fejlessze, az összetartást ápolja, az óhaza és a külföldi magyarság közötti kapcsolatokat erősítse, a külföldi magyarok életét és a külföldön elért eredményeit állandóan figyelemmel kísérje”. Magyarok Világszövetsége Alapszabály. II. Fejezet 2. § - 1938. augusztus 18.

³⁶ „...A külföldi magyar körök ideális hivatása az, hogy a nemzeti tradíciók ápolása mellett politikamentes működést fejtsenek ki s helyi központjai legyenek a szociális segítségnek, de egyben szolidaritás révén megátolják egyrészt a magyarság szétforgácsolását, másrészt az értékes elemek idegen nemzet testébe való felszívódását. A köralakítás körülményeire nagy figyelemmel kell lennünk, sokszor nem ösztintek az alakítók részéről, sokszor a voltaképpeni cél elpalástolására alakulnak körök, vagy segítő irodák, melyek címe ugyan magyar, de az alakítók a voltaképpeni célt burkolják és elhallgatják.... A létező magyar körök felügyelete tehát eminens szerepet játszik úgy állami szempontból, mint financiaális szempontból, de társadalmi szempontból is. A felügyelettel kapcsolatban értendő az is, hogy a létező szociális szervek révén bizonyos befolyás legyen érvényesíthető a körök vezetőségére. ...” Melléklet a 144/1931. res. sz. jel. hez. MOL, 11. csomó, 1931, I/4 tétel.

ból a szervezeteket 1934 után a BMSZB-vel összefüggésben veszem számba, a szervezeti élet sokszínűsége miatt viszont a teljesség igénye nélkül.

A kulturális egyesületek közül, amelyek tagjaiknak szociális és gazdasági támogatást is nyújtottak, széles réteget mozgató meg a nőegyesületeket tevékenysége, ilyenek Zwartbergben, Winterslagban, Eysdenben, 1934-től pedig már Zolderben is működtek. A nőegyesületek mellett, Waterschei-i és a Zwartbergi Magyar Katolikus Férfiszövetség is tevékenykedett, amelyek szüreti mulatságaikkal tettek szert népszerűsége. A vigasságokon a Vilvordei Magyar Zenekar húzta a talpalávalót, vagy a waterschei-zwartbergi magyar zenekarok. A magyar dal népszerűsítésében a vilvordei Hungária Magyar Férfikarnak és a Winterslagi és Limburgi Vegyeskarnak is fontos szerepe volt, hiszen a belgák különösen kedvelték a magyar dallamokat. A kulturális élet szervezésén a brüsszeli Magyarok és Barátaik Egyesület, az abból kivált Hungária Sport Club, és többek között a winterslagi Szent István Egylet is fáradozott. A leányotthonok tevékenysége fontos részét képezte a belgiumi magyar kulturális életnek, ezért a leányok összejövetelét jogi keretekbe helyezve 1936. január elején Bezsilla Margit vezetésével megalakult az Árpádházi Boldog Margit Köre 170 taggal Brüsszelben, protestáns részen pedig 1938-ban a Lorántffy Zsuzsanna Nőegylet.³⁷

A BMSZB hatáskörén kívül eső szervezkedéseket a követség bizalmatlansággal fogadta,³⁸ és voltak olyanok, amelyeket a kommunista propaganda eszközeként tartottak számon. Ilyen volt például a Brüsszelben működő Eszperantó Társaság, amit a kommunisták találkozóhelyeként emlegetnek,³⁹ és kommunista szervezkedésnek nevezték a Magyar nyelvű Munkások Kultúr Egyesületét is.⁴⁰ Ezek a szervezetek nem feleltek meg a követség által megállapított irányelveknek, így nem részesültek támogatásban sem.

A követség az egyházi személyekkel és intézményekkel eredményes és összehangolt együttműködést folytatott. A hivatalos belgiumi magyar lelkesek (mint dr. Szántó Antal, dr. Szabó Árpád, Molnár Antal) a második világháború végéig a lelkipásztori tevékenység mellett az egyesületek és iskolák

³⁷ *Belgiumi magyar könyv* 1934-1938., MOL, K85, 22.csomó, 12.tétel, A minisztériumi rendelet szám 338/adm. resp., 9, ill. 484/193

³⁸ Például az antwerpeni magyar kör, mely Grünfeld Vilmos vezetése alatt alakult, és csak 1931. március 20-án kérte utólagosan az egyesület elismerését a követségtől, vagy a Moucron székhellyel működő iroda Secour Hongrois National néven, amelynek vezetői iránt a szükséges személyi garancia szempontjából javasolta a követség az óvatosságot, valamint a Hollandiában Utrecht székhellyel működő Fraternitas, amely Belgium területén is próbál magának propagandát kifejteni. Melléklet a 144/1931. res. sz. jel. hez. (Brüsszel), MOL, 11. csomó, 1931, 1/4 tétel

³⁹ MOL, K85, 22.csomó, 12.tétel, A minisztériumi rendelet szám 338/adm. resp., 9, ill. 484/193

⁴⁰ Borovi 2002. 48-49. p.

irányításáért is feleltek, Bezsilla Margit és Kuttner Erzsébet szociális nővérekhez hasonlóan, akik egyházi és világi vonalon is vezető szerepet tölthettek be a belgiumi magyarok életében. Azért tartom a BMSZB-t a két világháború közötti legfontosabb belgiumi magyar szervezetnek, mert megfigyelhető a civil, az egyházi és az állami szféra együttműködése és némi összefonódása is. Mivel a szervezet élvezte a magyar követség támogatását,⁴¹ és a katolikus egyház nyújtotta kapcsolati tőkét, ezért a belgiumi magyar szervezetek nagy részének érdekképviselői és támogató szerveként is működött.

A két világháború között élénk szervezeti élet bontakozott ki, és a magyar kultúra ápolása és reprezentálása is előtérbe került. Egy sajátos diaszpóra-identitás fejlődött ki, amely visszautal a diaszpóra értelmezésének vallási gyökereire. A vallás, a kultúra részeként kiemelkedő szerepet kapott, a diaszpóra pedig a civil, az egyházi és az állami szféra összefonódásának köszönhetően élénk kapcsolatot tartott fenn az óhazával, ahonnan nagyrészt megerősítést és kulturális utánpótlást kapott.

A szervezeti élet változásai a második világháború alatt és után

A második világháború elején Belgium semleges ország szeretett volna maradni, de a német csapatok 1940. május 10-én előzetes hadüzenet nélkül betörték az országba. Ezzel kezdetét vette a háború azon szakasza, amelyet a németek nyugati offenzívának neveztek. A belga hadsereg segítséget kapott a brit és francia hadosztályoktól, de a németek előretörése a La Manche csatornához, elszigetelte a francia hadsereg zömét az északon állomásozó egységektől, így visszavonulásra kényszerültek. III. Lipót belga király 1940. május 28-án kapitulált. Míg a belga kormány londoni száműzetésben tartózkodott, addig III. Lipót hadifogolyként Belgiumban maradt. Hitler a komoly nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező német tábornokot, Alexander von Falkehausent nevezte ki Belgium katonai kormányzójának. A német nemzeti szocialistákat két nacionalista politikai mozgalom, a Staf de Clerq vezeté-

⁴¹ Az összefonódás révén a követség is élvezte az egyházi körök támogatását, amiből jelentős előnyöket kovácsolt. „Kiváló pozícionkat Belgiumban pedig elsősorban az Egyháznak köszönhetjük. A malinesi kardinális közvetlen környezetében mondották nekem, miszerint a Szent-Atya a nuncius útján megüzente a kardinálisnak, hogy Magyarországért és a magyarokért Belgiumban minden lehetőséget meg kell tenni, hozzáfűzve, hogy a kardinális ezen utasítást tovább adta a püspököknek, a püspökök az espereseknek, az esperesek pedig a plébánosoknak. Ezen nékem tett közlemény megerősítését látom Hévey egyetemi tanár itteni kolóniákban eszközölt megfigyeléseiben. Mint ugyanis Hévey nekem jelenti, cseh részről emisszáriusok és propaganda-iratok útján erős propaganda folyik ellentünk a bányavidékeken és az ipari centrumokban, és a propaganda sikeretelenségének oka kizárólag abban rejlik, hogy a papság mindenütt nyíltan ellene fordul...” MOL, 22.csomó, K63, 4.Tétel, 4/7, 22/a/1447/1931. 1931 április 2.

se alatt álló Flamand Nemzeti Unió (Vlaams Nationaal Verbond) és a Léon Degrelle vezette vallon rexista⁴² párt támogatta. A háború után III. Lipót belga királyt Hitlerrel való kollaborációval vádolták, és a törvényhozás megfosztotta uralkodói jogaitól. Helyette öccsét, Károly herceget választották kormányzónak. Lipót családjával együtt svájci száműzetésbe vonult.⁴³

Magyarország 1922. február 20-án létesített diplomáciai kapcsolatot Belgiummal, amikor Horthy Miklós kormányzó kinevezte Török Kornélt, az első világháború alatti brüsszeli segélyakció elnökét, tiszteletbeli konzullá Brüsszelbe. Az első magyar királyi ügyvivő gróf Woracziczky Olivér lett, aki 1922. február 20-án foglalta el hivatalát. A külképviselet Belgiumban a német megszállásig, 1940 májusáig működött, 1941-től pedig a megszálló németek engedélyével mint konzulátus folytatta tevékenységét. Ez a lefokozott külképviseleti állapot 1945 februárjáig, Belgium felszabadulásáig tartott.

A magyar-belga diplomáciai kapcsolatok követi szintű újrafelvételére és ezzel egyidejűleg a Magyar Köztársaság brüsszeli képviselőjének megnyitására 1947. április 16-án került sor. A háború utáni első belgiumi magyar követ Gobert D'Aspremont Lynden gróf⁴⁴ lett. A későbbiekben, az ügyvivői hely ideiglenes megüresedése idején Virágh Zoltánt bízták meg a feladatok ellátásával Belgiumban. Ő kérvényezte a külügyminisztériumnál, hogy a brüsszeli követség a párizsi követséghez tartozzon Károlyi Mihály vezetése alatt, mert tekintélye jelentősen javítana a belgiumi magyarok reputációján. A döntés sokáig váratott magára, de a Kommunisták Magyarországi Pártja Politikai Bizottsága Rákosi Mátyás vezetésével, 1948. május 7-iki ülésén elfogadta a javaslatot. Károlyi Mihály Párizsban székelő nagykövet tehát Franciaországon kívül Belgiumban és Luxemburgban is hivatalosan képviselte Magyarországot, egészen 1949 szeptemberéig. Ekkor ugyanis a Rajk-peren felháborodva másodsor is emigrált. Károlyi lemondása nem hozott nagy változást a brüsszeli külképviselet életében, mert Virágh Zoltán vette át hivatalosan is ügyvivőként a követség vezetését, amit tulajdonképpen már 1947 júniusától ő irányított. A két ország diplomáciai képviselőinek követi rangra emelésére 1955-ben került sor. Az 1956-os forradalom leverése után kialakult különle-

⁴² A belga rexista párt az 1930-as évek elején alakult és 1944-ig fennálló monarchista, klerikális, majd nyíltan fasiszta párt volt. A mozgalom Hitler hatalomra jutása idején bontakozott ki, és a német megszállás alatt együttműködött a nácikkal. Vezetőjét, Léon Degrelle-t, a háború végén távollétében halálra ítélték. *Új magyar lexikon*. 5. kötet. Akadémiai kiadó, Budapest. 1962. 567. p., *Larousse Universel (Dictionnaire Encyclopédique en Deux Volumes)*. (Szerk. Paul Augé) Librairie Larousse, Paris. 1949. 663. p.

⁴³ *Az emberiség krónikája*. (Szerk. Bodo Harenberg et al.) Officina Nova, Budapest. 1990. 1137. p.

⁴⁴ Gobert D'Aspremont Lynden gróf 1892-ben született, 1918-ban kezdte diplomataként a szolgálatát. Főbb állomáshelyei voltak: Bern, Stockholm, Vatikán, Luxemburg és Róma. idézi Fejérdy 2002. 237. p.

ges körülmények közepette viszont a diplomáciai kapcsolatok újjáépítését szinte az alapoknál kellett kezdeni.⁴⁵

A második világháború után, majd a magyarországi kommunista hatalomátvétellel ismét nagyarányú kivándorlás indult meg, és a belgiumi magyarság folyamatosan új tagokkal bővült. A Belgiumba érkező magyarok különböző politikai nézetekkel bírtak, de idővel egyre inkább a kommunistaellenesség jellemezte a diaszpórát, amely összetartó erőként is megjelent. Az 1956-os forradalom menekültáradatából Belgium, Hollandia és Svédország összesen tízezer magyart fogadott be.⁴⁶ Ebben az időszakban, politikailag és a magyar identitás szempontjából tudatos réteggel bővült a belgiumi magyarság, amely a meglévő magyar szervezetekbe és közösségi életbe felfrissülést és megújulást hozott. Az 1956-os migrációs hullám a mai napig meghatározza a belgiumi magyar diaszpóra jellegét. Ezen diaszpóra-identitás legfontosabb eleme a szembenállás a magyarországi rendszerrel, és annak képviselőjével, amelyben jól megfér egymás mellett a haza felemelkedéséért való küzdelem, (a szembenállás a politikai rendszerrel és a kultúra reprezentálása) és a befogadó társadalommal való azonosulás (a nyugati ország nyújtotta javakkal és szabadsággal, ezáltal csökken a különbözőség érzete).

A második világháború alatt a belgiumi magyarok is részt vettek a belga ellenállási mozgalomban. A háború végének közeledtével a belgákkal együtt harcoló magyar partizánszázad néhány tagja megalakította a belgiumi Magyar Függetlenségi Mozgalmat (továbbiakban MFM). Az 1944 szeptemberében alakuló szervezet franciaországi kezdeményezésre és mintára jött létre, és szoros kapcsolatot tartott fenn kommunista és szocialista pártokkal.⁴⁷ Vezetői között megtaláljuk Csatári Kálcsics Józsefet⁴⁸ is, aki még 1937-ben lett a kommunista párt titkos tagja, de azt a feladatot

⁴⁵ Fejérdy 2002. 232-255. p.

⁴⁶ Kovács Ilona: Magyar szörványközösségek a Kárpát-medencén kívül. In *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. (Szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László) Gondolat Kiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet. Budapest. 2008. 439. p.

⁴⁷ Fejérdy 2002. 247. p.

⁴⁸ Csatári (Kálcsics) József 1930-ban vándorolt ki Belgiumba, ahol csatlakozott a Brüsszelben működő „Világosság” nevű szervezethez, amelynek 1933-tól titkára is volt. 1936-tól harcolt a spanyol polgárháborúban, majd visszament Belgiumba, ahol részt vett az ellenállási mozgalomban. 1947 márciusában pártutasításra hazatért Magyarországra, de a szociáldemokrata párttól nem kapott funkciót, ezért Csatári többször járt Rajk Lászlónál elhelyezése érdekében. E beszélgetések eredményeképpen 1947-ben az ÁVH-n kapott állást ezredesi rendfokozatban. 1948 júliusában le szerelt az ÁVH-tól és „átigazolt” a katonasághoz. 1949. május 30-án tartóztatta le Rajk Lászlóval való „kapcsolata” miatt, majd elítélték, de 1954-ben rehabilitálták. Bank Barbara: „A párt érdeke mindenek felett” *Hárman a spanyolok közül – Marschall László és társai perének 1954-es felülvizsgálata*. In URL: http://www.natarch.hu/archivnet/rovat/cikk.phtml?cikk_kod=300#vissza9 (2009.02.06)

kapta, hogy továbbra is a Szociáldemokrata Párton belül tevékenykedjen. Részt vett az MFM megalapításában, majd 1947-es hazatérése után mint „ismert” szociáldemokrata dolgozott tovább. Rajk Lászlóval folytatott kapcsolata miatt aztán elítélték, de néhány év börtön után rehabilitálták.

Az MFM jelentős nemzetközi és politikai kapcsolatokkal rendelkezett, gyakorlatilag egyfajta politikai jellegű magyar külképviselet szerepét töltötte be. A Belgiumi Magyar Szociális Bizottság, miután elveszítette követségi háttérét, csupán misékre, oktatásra, kulturális tevékenységre hivatkozhatott az MFM harctéri, politikai érdemeivel szemben. A háború végén ez utóbbiak értelemszerűen jóval nagyobb jelentőséggel bírtak. A belgiumi magyar diaszpóra szervezeteinek működését a rendszerváltozásig e két tábor szembenállása jellemezte.⁴⁹

Az ellentét az MFM és a Belgiumi Magyar Szociális Bizottság (és ezzel szimpatizáló szervezetek) között a magyar hadifoglyok ügyében élesen megmutatkozott. A belgiumi magyar konzulátus 1945. november 19-ei jelentésben az áll, hogy 3700 magyar hadifogoly tartózkodik Belgiumban.⁵⁰ Bár ez az adat sem megkérdőjelezhetetlen, jelzi, hogy kétségtelenül jelentős számban kerültek magyar hadifoglyok Belgiumba. A belgiumi magyar lelkészség tagjai, Molnár Antal lelkész, Bezilla Margit és Kuttner Erzsébet missziós nővérek igyekeztek vallási, szellemi és anyagi támogatással javítani a hadifoglyok helyzetén. Munkaközvetítéssel is foglalkoztak, a foglyok kiszabadulását bányai munkaszerződésekkel próbálták elérni, mert hazaszállításuk éveket várattott magára. Az MFM is kereste a kapcsolatot a hadifoglyokkal, de közismert kommunista kapcsolatai miatt eleinte nem sikerült bejutnia az angol táborokba. A fogolytáborokat fenntartó angolok a Belgiumi Magyar Szociális Bizottságtól kértek információkat a magyarokra vonatkozóan. De míg az angolok előtt a Szociális Bizottságnak volt tekintélye, addig a belga hatóságoknál a Magyar Függetlenségi Mozgalomnak.

A belgiumi magyar konzulátus a háború végén nem tudta kellőképpen képviselni a magyar érdekeket Belgiumban, és az MFM igyekezett belehelyezkedni a külképviselet szerepkörébe. Céljainak elérését a Belgiumban dolgozó magyar vöröskeresztesek és a Magyar Szociális Misszió nővérei akadályozták, akik táborlátogatásaik során beszéltek a foglyoknak a háború utáni Magyarország politikai és gazdasági viszonyairól, a belga kapcsolataik előtt pedig nem hallgatták el az MFM kommunista kötődéseit. Ennek a tevékenységnek is szerepe lehetett abban, hogy élesen szembe-

⁴⁹ Együttműködésre csupán a segélyakciókban került sor, ilyen volt a MFM által 1945-ben szervezett Magyar Segélyakció, amelynek elnökéül sikerült megnyerniük Gertler Endre hegedűművészt, a brüsszeli konzervatórium tanárát. idézi Boróvi 2002. 95. p.

⁵⁰ idézi Hortobágyi Péter: Magyar hadifoglyok Belgiumban a második világháború után (1945–1947). *Valóság* 12 (2002). 39. p.

került egymással a két csoport, és az MFM támadásokat indított a Szociális Bizottság tagjai, és annak kezdeményezései ellen. A magyar főkonzulátus személyzetét sem kímélte céljainak elérése érdekében,⁵¹ mivel az ekkor még koalíciós hozzáállással közelített a konfliktushoz.⁵² A koalíciós irányítású külképviseletek leváltásával a keresztény orientációjú szervezetek támasz nélkül maradtak.

Az MFM és utódszervezetei szem előtt tartották a Világosság nevű baloldali lapban tett megállapítást, miszerint „Egész Európában a papság vezet a legélesebb küzdelmet a demokrácia ellen”,⁵³ és támadásokat intéztek a jobboldali szervezetek vezetői és tevékenységük ellen. Ennek egyik leglátványosabb esete Bezilla Margit és Molnár Antal megrágalmazása volt. Alig egy héttel az idézett kijelentés megjelenése után a Világosság című lap 1946. augusztus 25-i számában Gergely Imre tollából az alábbi rágalom volt olvasható: „Molnár Antal és Bezilla Margit a Magyar Szociális Bizottság vezetői hatszázezer frank jutalékért eladták a becsapott magyar hadifoglyokat belga bányavállalatoknak. Meghamisították a két-éves szerződést, és rémhírekkel félrevezették a bányászokat, lebeszéltek a hadifoglyokat a hazatérésről, nyilasokat támogatnak, és hazaáruló propagandát folytatnak az embervásár nyereségéből.”⁵⁴

Bezilla és Molnár nem érezték fontosnak a vádak cáfolatát azok megjelenési helye és alaptalan mivolta miatt, és bíztak abban, hogy az emberek nem adnak hitelt a rágalomnak. Az ügy viszont egyre nagyobb nyilvánosságot kapott, így a tisztázás elkerülhetetlenné vált, ezért a Belgiumi Magyar Közlöny 1946. november 1-i számában válaszoltak a vádakra. A lapban kifejtik: „... Úgy éreztük, hogy a meggondolt magyarság nem ad hitelt az ilyen rágalomnak. Mi a tiszta lelkiismeret fölényével tértünk na-

⁵¹ „Az MFM júl-én a magyar külügyminiszternek címzett beadványában a következő kéréseket fogalmazza meg:

1. Vizsgálatot kérnek a brüsszeli magyar főkonzulátus személyzetének megtartása ügyében, amelynek befejeztéig a főkonzulátus személyzetének felfüggesztését, és az érdekvédelemnek a párizsi főkonzulátusra vagy pedig a brüsszeli MFM-ra való bízását kéri.
2. Ugyanezt javasolják a Belgiumban működő magyar szociális misszióra vonatkozólag is. (...)
7. Kéri végül, hogy a brüsszeli MFM, mint az új demokratikus Magyarország szociális reprezentatív szerve a belga hatóságok figyelmébe ajánlatsék.” MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6. doboz, 9/a/100305/1945 Pro domo

⁵² „Belgiumban a katolicizmus igen erős és a magyar kolóniának egy része szintén buzgó híve az Egyháznak és mint ilyen természetesen politikai ellentétbe kerül a M. F. M. vezetőivel, akik között természetesen az összes baloldali pártok képviselve vannak (...). A konkrét vádak pontos megállapítása nem lehetséges, mert amennyi vád szól a misszió ellen, ugyanannyi megnyilatkozás érkezik mellette is, kiemelve odaadó és önfeláldozó munkásságát...” MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6.doboz, 20/d/851001/1946 A követségi tanácsos levele.

⁵³ *Világosság*: a Szociáldemokrata Párt napilapja, 1946. augusztus 17. 3. p.

⁵⁴ *Világosság*: a Szociáldemokrata Párt napilapja, 1946. augusztus 25. 7. p.

pirendre fölöttük, mert meggyőződésünk volt, hogy a koholt vádak visszahullanak az elindítókra. Mi jobban hittünk a demokratikus Magyarország tárgyilagos igazságszolgáltatásában, mint azok, akik azt képzelték, hogy vakmerő rágalmasaikkal, valakit is elítélthetnek...⁵⁵

Az esettel a Magyar Segélyakció is foglalkozott, mert a két sértett fél panasza alapján magánbecsület-sértés merült fel. Kálcsics József, az MFM képviselőjében a Segélyakció 1946. október 5-i ülésén kijelentette, hogy a sérelmezett állítások sem tőle, sem a brüsszeli MFM Világosság csoportjától nem származnak, azokkal magát nem azonosítja, helyteleníti őket, és hajlandó ilyen értelmű eligazítást intézni a szóban forgó lap szerkesztőségéhez. A helyreigazítás viszont nem jelent meg, Kálcsics nem tett feljelentést az újságíró ellen, a Világosság olvasóiban tehát megmaradt az a hit, hogy az irat állításai megfelelnek a valóságnak. Bezilla és Molnár az ügyszökhöz annyit fűztek hozzá, hogy a szóban forgó cikkek minden állítását visszautasítják, ugyanis nem a Szociális Bizottságon múlt, hogy a hadifoglyok és a bányászok 1946 augusztusáig nem mehettek haza, mert nem volt szállítás.⁵⁶ Az ügy folytatódott a magyar sajtóban, a Győri Munkás című lap 1947. április 2-i számában jelentette meg a szóbanforgó rágalmas cikket. A sajtóperben a Polgár nevű újságírót bűnösnek találták, ezer forint pénzbüntetésre ítélték, de az ítélet végrehajtását három évi próbaidőre felfüggesztették.⁵⁷

A személyek elleni támadásoknak számos más példája volt még. Molnár Antal belgiumi magyar lelkész azzal vádolták, hogy a megszállás alatt a németeknek tett titkos szolgálatokat,⁵⁸ a Gestapo börtönében letartóztatásban lévő Claesnéként emlegetett hölgyet a leggyalázatosabb módon igyekezett a Gestapo céljainak megnyerni⁵⁹, de fasisztákkal való együttműködéssel Kuttner Erzsébetet is összefüggésbe hozták.⁶⁰

⁵⁵ *Belgiumi Magyar Közlöny* 1. (1946 november) 2. p.

⁵⁶ *Belgiumi Magyar Közlöny* 1. (1946 november) 2. p.

⁵⁷ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 7. doboz, 126.tétel, 15/b/04935/1950

⁵⁸ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6. doboz, 20/d/020610/1950, 1950. április 14

⁵⁹ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6. doboz, 20/bd/2856/1947, BMDE levele a követségnek, 1947. május 21.

⁶⁰ „A Limburgi Bányászok Központi Szakszervezeti Betegségélyező” titkára, Charles Suyvet (Winterslag, Munkásotthon) 1945 június 26.-i hozánk intézett leveléből, mely Kutner Erzsébet (Gencki lakos) limburgi szociális nővér működéséről számol be, idézzük a következőket: „Az a magyar munkást, aki nem iratkozott be az ő szervezetébe, üldöztette, mint kommunistát. Felhasználta összeköttetéseit, és mindenkit, aki tagja volt a szervezetünknek, kiutasított. Ennek az üldözésnek nagyon sok áldozata volt. Az állami közbiztonsági hivatalban, a kiutasított magyarok aktáiban nagyon gyakran meg lehet találni gyalázatos munkája nyomait. A német megszállás alatt szoros összeköttetést tartott fenn a Genck-i német Feldgendarmerie parancsnoksággal és többször utazott Németországba.” MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6.doboz, 20/bd/2856/1947, 1947. május 21. Belgiumi Magyarok Demokratikus Egyesületének levele a követségnek.

A belgiumi kezdeményezésű szervezkedések mellett a magyar emigráció nemzetközi szervezetei is képviseltették magukat Belgiumban, így például a Magyar Szabadság Mozgalom vagy a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége. Megkülönböztetett figyelmet a követség részéről a Magyar Nemzeti Bizottmány belgiumi szervezetének működése kapott. Hausler József követségi tanácsos és ügyvivő jelentésében arról ír, hogy azon túl, hogy ez a szervezet „kormányosdit” játszik, a nemzetközi reakció igen fontos és meglehetősen kiépített kém- és besugó- szerve.⁶¹

Az erősödő kommunista hatalom anyagi eszközökkel is segítette a nyugati baloldali szervezeteket, de a Magyar Függetlenségi Mozgalom a Magyar Ház tulajdonlásával kapcsolatos ügy után felbomlott,⁶² szerepkörét az 1948-ban alakult Belgiumi Magyarok Demokratikus Egyesülete vette át, amely bár presztízsét és tevékenységét tekintve nem érte el a katolikus egyházközösség által képviselt színvonalat, a magyar állami támogatás révén aktívan tevékenykedett egészen 1953-as felbomlásáig⁶³. Az állami támogatás, állami szubvenciót is hozott, viszont nem jelenthette a követség nyílt kiállítását a szervezet mellett.⁶⁴

Utódszervezete a Belgiumi Magyarok Kulturális Egyesülete már komolyabb jelentőségre tett szert.⁶⁵ Tevékenységét szintén az állandó támadás jellemezte, próbálta felvenni a versenyt a jóval népszerűbb és látogatottabb keresztény szervezetekkel. A Belgiumi Magyarok Kulturális Egyesülete a jelentések szerint eredményesen végezte tevékenységét, de a belga-magyar kapcsolatok kiszélesítése érdekében a magyar kormányak szüksége volt a saját politikáját támogató baráti szervezetre is, amely Belga-Magyar Társaság néven jött létre. A sport- és művészeti rendezvényei révén ez a szervezet is segítette a népi demokratikus Magyarországot „elfo-

⁶¹ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6. doboz, 020610/1950.

⁶² A Magyar Katolikus Misszió visszaperelte az egyesület által birtokolt „Magyar Házat” 1947-ben. Fejérdy 2002. 247-248. p.

⁶³ A válság első jelei Hunyadi Rezsóné valutatüzelései kapcsán mutatkoztak, aki a BMDE fizetett tisztviselője volt. Az ügyletekben a vezetőség is részt vett, ezért hallgattak az esetről, és elbocsátották a tisztviselőt azon a címen, hogy nem tudja fizetni. Magyarországról viszont miniszteri titkár küldtek a BMDE működésének felülvizsgálatára, arra hivatkozva, hogy fel kell mérni a belgiumi magyar kolónia helyzetét. A levéltári iratok alapján az ügy nem kapott nyilvánosságot, más módon került rendezésre. MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6.doboz, 20/d/2302/1949

⁶⁴ Az 1950-es konzuli jelentésben olvashatjuk: „A Követség részéről a BMDE támogatása csak a célszerűség határain belül folyhat, s a Követség tagjai messzetekintő éberséggel és körültekintéssel a szükséges minimumra korlátozzák a BMDE-ben kifejtett személyes közreműködésüket. Lépten-nyomon felesleges exponálni magunkat, apró helyi sikerek érdekében kockáztatni a Követség tekintélyét... súlyos hiba volna.” MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 6.doboz,5/d/0837/1951

⁶⁵ A belga hatóságok hiába próbálták a hazatelepdedéseket megakadályozni, a BMKE filmbemutatók szervezésén keresztül jejtett ki propagandát az amnesztia érdekében. MOL, XIX-J-1-j, Belgium, 5. doboz, 78/szt./1956. 22.

gulatlan” bemutatását, amivel hasznos szolgálatot tett a propagandának.⁶⁶ A magyar követség bizalmát, a Belgiumi Magyarok Kulturális Egyesületén és a Belga-Magyar Társaságon kívül, később a Belgiumi Magyar Önkéntesek és Ellenállók csoportja is élvezte.⁶⁷

A kommunista szervezetek mindent megtettek annak érdekében, hogy befolyásra tegyenek szert a magyarok körében, de a régóta működő keresztény orientációjú szervezkedések továbbra is jól beágyazottak maradtak. Ezek élén a belgiumi katolikus egyházi szervezetek álltak, amelyek jelentős hagyományokra tekintenek vissza a lelkigondozás viszonylagos folytonosságának köszönhetően. A Brüsszeli Magyar Katolikus Egyházközség tevékenysége túlment az egyházi szertartásokon és a kulturális tevékenységeken, mivel a szellemi élet vezetői is ebből a körből kerültek ki. Dr. Déri Béla belgiumi magyar lelképásztor 1955-ben megújította a már háború előtt is működő Magyar Ház mint vallási és kulturális központ tevékenységét, amely aztán otthont adott a rövid életű, de jelentős Európai Magyar Írók Kongresszusának, és könyvkiadással is foglalkozott a Magyar Ház Kiadóállalat révén.⁶⁸

Az 1956-os menekültréteg érkezésével felélénkült a szervezeti élet, amelynek sokrétű kívánalmaknak kellett megfelelnie. A szerveződések összefogását volt hivatott szolgálni a Benelux Államok Magyar Comitéja és a Szabad Magyarok Belgiumi Szervezete, de a személyes elképzelések és preferenciák, valamint a széles társadalmi „szóródás” miatt a közös érdekképviselőt nem tudták megvalósítani.⁶⁹ A fegyveres fellépés szükségességét hirdette a Magyar Szabadságharcosok Szövetsége, az emigráns szociáldemokratákat tömörítette a Szabad Munkások Szervezete Belgiumban, nagyobb csoportokat viszont a Keresztény Szakszervezeti Szövetség Magyar Irodája tudott megmozgatni, amely keresztény munkavállalókért alakult Töttössy Ernő⁷⁰ vezetésével, aki a szellemi élet vezére is volt ebben az időszakban. Rövid életű kezdeményezés volt a Bende Klub néven ismert Belgiumi Magyar Értelmiségiek Társasága, vagy a Les Amité culturelles nevű szervezet. A Nagy Imre Politikai és Társadalomtudományi Intézet amerikai támogatással létesült 1959-ben, és 1963-as megszűnéséig a szer-

⁶⁶ Fejérdy 2002. 249-251. p.

⁶⁷ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 8. doboz, Tük/1945-64, 110. tétel, 27/c/001704/1957.

⁶⁸ Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945-1985*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 2.kötet. 1989. 234. p.

⁶⁹ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 8. doboz, Tük/1945-64, 110. tétel, 20/b.

⁷⁰ Töttössy Ernő 1956 végén menekült Nyugatra és Belgiumban telepedett le. Brüsszelben vezetője volt a belga keresztény szakszervezetek Magyar Irodájának, és 1957–67 között szerkesztette a Magyarok című lapot. Tébohy című regényéért 1986-ban Avignonban a Francia Művészeti és Irodalmi Társaság ezüstérmét kapta. Borbándi Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Mikes International, Hága. Hollandia. 1992. 275. p.

vezet névadójának tevékenységéről és a forradalmi eseményekről végzett tudományos kutatást és eszmecserét.⁷¹

A legaktívabb réteg a kivándorló magyar ifjúság volt, amelynek nagy része belga oktatási intézményekben tanult tovább. Képviseltette magát körükben a nemzetközi Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetsége is, de jóval népszerűbbek voltak a keresztény szellemiségű szervezkedések, mint a belgiumi Keresztény Ifjúságok Országos Egyesülete vagy a Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom⁷², az 1960-ban alakult Európai Magyar Ifjúsági Konferencia, 1968-tól pedig a Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.⁷³

Az ifjúsági kezdeményezések közül a legjelentősebbek a Leuveni Katolikus Egyetem mellett működő diákszervezetek voltak, amelyek a diaszpóra szellemi központjának szerepét is betöltötték, és tevékenységükkel nemzetközi elismerést is szereztek. Az első közösség 1949. január 22-én jött létre a belgiumi magyar egyházközség részeként, de mint saját célokkal és hatáskörrel rendelkező magyar értelmiségi csoport Sigmond Rajmund atya vezetésével. Megszervezték a Mindszenty Diákothont (a névadónak nagy kultusza volt a flamand katolikusok körében), amely a mindennapi élet közös helyszínévént anyagi segítséget nyújtott az egyetemistáknak, és a kulturális élet központjaként is működött. Már az első generációból is olyan jelentős tudósok kerültek ki mint Lámfalussy Sándor, Deutsch Gyula, Rezsőházy Rudolf, Szabó Dénes. A közösség vezetését Muzslay István⁷⁴ jezsuita atya vette át 1955-ben, aki a menekült magyar diákok számára megszervezte a Collegium Hungaricumot, amely szellemi vezérintézménye lett a fiatal értelmiségnek, és a belga nép, valamint a nyugati magyar emigráció előtt megmutatta, milyen veszteséget szenvedett el a magyar társadalom az 1956-os forradalomban. A kollégium Bartók Béla Kórusa, a Belgiumi Magyar Ifjúság vagy a Virrasztók nevű lapjai, a Mózsi Ferenc Irodalmi díj, és szinte valamennyi kezdeményezése elismerést vívott ki. A belga népet megrendítette a magyarok sorsa, a mély együttérzés pedig kiterjedt társadalmi összefogásban és segélyakcióban nyilvánult meg, különösen a Leuveni Katolikus Egyetemen, amely egyik épületét is a magyar

⁷¹ MOL, XIX-J-1-k, Belgium, 8. doboz, Tük/1945-64, 110.tétel, 27/c/001704/1957.

⁷² Később Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom lett a neve.

⁷³ Borbándi 1989. 240. p., Muzslay István S.j.: *Magyar diákok a Leuveni Katolikus Egyetemen. 1532-2000*. Márton Áron Kiadó, Budapest. 2000. 15. p.

⁷⁴ Muzslay István nagy szerepet játszott abban, hogy az 1922-től a Leuveni Katolikus Egyetem Könyvtárában őrzött, az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó Leuveni Kódex 1982-ben visszakérülhetett Magyarországra. Megszervezte a Közép-Európa Kutatóintézetet is. Halmi Katalin: *84 évesen eltávozott Muzslay István atya emlékére*. 2007.06.06.

In URL: <http://www.hungarianculture.be/index.php?lang=HU&p=view.news&id=1181141917.6400> (2009.02.02)

diákok rendelkezésére bocsátotta, egyetemi tanárai pedig a közvélemény előtt is kiálltak a magyar ügyért. A Collegium Hungaricum tevékenysége nagyfokú elismerésnek örvendett, jelentőségét a belgiumi magyar diaszpóra életében pedig külön munka lenne hivatott méltatni. A kollégiumot jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem működteti.⁷⁵

A magyar leányok gondozásában a Magyar Lányok Árpádházi Boldog Margit Köre is részt vett, vezetője, Bezsilla Margit 1989-es haláláig, amikor a szervezet felbomlott. A hetvenes évek jelentős kezdeményezése az 1978-ban alakult a brüsszeli Corvina Kör volt, amely rendszeres előadóesteken szólaltatott meg ismert írókat, tudósokat, kutatókat. Tevékenysége népszerűségnek örvendett, és a belga fővárosban lakó magyarok kulturális központjának számított 1990-es megszűnéséig. Vezetője Kállay Oszkár volt, legtevékenyebb tagjai Ivánky Judith, dr. Hámori Károly, dr. Mechler László.⁷⁶

A belgiumi magyar diaszpóra napjainkban

A belgiumi magyarok mai szervezeti életében lassan végbemegy az újabb generációváltás. Az 1956-os nemzedéket a rendszerváltozás után érkező munkavállalók követik, akik már egy demokratikus országból vándorolnak ki, ami teljesen új motivációkat feltételez. Jelentős migrációt eredményez az Európai Unió hivatalnokok gyakori ingázása is otthonuk és munkahelyük között, valamint a hallgatói és kutatói mobilizációs programok, amelyek befejeztével nagyszámú értelmiségi helyezkedik el belga munkahelyeken.⁷⁷

Ilyen körülmények között a brüsszeli Magyar Ház továbbra is megőrizte szellemi és kulturális vezető szerepét, ha a magyar ügy megkívánja, a Belgiumi Magyarok Szövetsége is hallatja szavát Kállay Oszkár vezetésével, működik a Magyar-Flamand Kulturális Baráti Kör, a Collegium Hungaricum, és Liège környékén még élénk vallási és kulturális élet zajlik a Liège-i Magyar Lelkészség és a Liège Megyei Magyarok Szövetségének

⁷⁵ Muzslay 2000. 54. p.

⁷⁶ Borbándi 1989. 278. p.

⁷⁷ A Nyugati Magyar Tudományos Tanács kezdeményezésére a hazai diplomások elvándorlását vizsgáló kutatást indított az MTA és a Forsense Kft. A felmérés előzetes megállapításai szerint a ma külföldön élő diplomások alig 40%-a tervezi, hogy egyszer hazatér, 30%-uk pedig külföldön tervezi folytatni pályáját. Ez a migrációs jelenség nagy mértékben érinti a belgiumi magyar diaszpórát, az ország diplomáciai szerepe miatt, amivel kiterjedt bürokratikus rendszer jár együtt. Jelentős számban dolgoznak magyarok a nemzetközi intézményekben, az azokhoz kapcsolódó munkakörökben (újságírók, a szolgáltatási szférában dolgozók, stb.), akik rendszerint családjukkal együtt vándorolnak ki. Kucsera Tamás Gergely: *Erőforrás vagy veszteség?* 2008.04.28. In URL: http://www.mta.hu/index.php?id=634&no_cache=1&backPid=417&tt_news=8455&cHash=0ab94ba3f8 (2009.03.02)

keretein belül, a magyar állam pedig elsősorban a Brüsszeli Magyar Kulturális Intézeten keresztül szólítja meg a magyar kultúra iránt érdeklődőket. A belgiumi magyarok vezető személyiségeivel folytatott beszélgetésekből viszont kiderült, hogy a rendszerváltozás után érkező munkavállaló magyarok, és az Európai Unió intézményeiben dolgozók már nem látogatják olyan nagy arányban a szervezeteket, mások az igények, mint a kommunista hatalom miatt távozó idején. A kiérkező magyarok az új kommunikációs lehetőségeknek köszönhetően már aktívabban tartják a kapcsolatot hazájukkal, így nincs olyan mértékben szükségük arra, hogy a szervezetekben „egy kis otthonra” találjanak, mint korábban. Mindezt talán a globalizáció számlájára is írhatjuk, és kétségtelenül fontos vizsgálódási területe a konnektivitással és a transznacionális hálózatokkal foglalkozó kutatásoknak.

Ha viszont nincs szükség szervezetekre, amelyek révén továbbadják a kulturális örökséget és identitást, és nincs kollektív emlékezete a kivándorlóknak, amely összetartó erőként jelenne meg, akkor csupán egy migráns közösségről van szó, amelyet az idegenben élés tartóssága jellemez, de legtöbb esetben már nem rendelkezik azzal a sajátos identitással, ami megkülönböztetné a befogadó társadalomtól. Felmerül a kérdés, vajon diaszpórának tekinthetők-e a rendszerváltozás után érkezett magyarok csoportjai? A kérdés megválaszolásakor abból kell kiindulni, hogy a megváltozó körülményekkel a diaszpórákutató is foglalkozik, ezért ezek tanulmányozásánál már új szempontokat és tendenciákat kell figyelembe venni.

Írásomban próbáltam rámutatni néhány olyan tendenciára és sajátosságra, amelyekre a belgiumi magyarok szervezeteinek kutatásánál derült fény. Ez az áttekintés viszont csupán arra elegendő, hogy felvesse a szervezetek tanulmányozásánál a diaszpórákutató nyújtotta elemzési szempontokban rejlő lehetőségeket.